

कृष्णा इंगोले यांचे माणदेशी लेखन

डॉ. वामन जाधव

मराठी विभाग , सहयोगी प्राध्यापक , मा. ह. महाडिक महाविद्यालय मोडनिंब.

प्रस्तावना

माणदेश आपल्या लक्षात राहतो तो दुष्काळामुळेच, चार-दोन महिने सोडले तर दुष्काळ हे माणदेशाची श्रीमंती तर जमिनी भाजून काढणारे रखरखीत ऊन हे माणदेशातील मिळालेले वरदान. अशा निसर्गाच्या संकटाला थोपवण्याची ताकद माणदेशी मनगटात आहे, हे तितकेच खरे. याच माणदेशाने ग्रामीण साहित्याला मातब्बर लेखक दिले. ग. दि. माडगूळकर, व्यंकटेश माडगूळकर, शंकरराव खरात या माणदेशी लेखकांनी ग्रामीण साहित्याचा प्रवाह समृद्ध केला आहे. याच परंपरेतील डॉ. कृष्णा इंगोले अनेक अंगाने लेखन करताना दिसतात.

डॉ. कृष्णा इंगोले यांनी विपुल साहित्याची निर्मिती केली आहे. 'माणदेश: स्वरूप आणि समस्या' या ग्रंथाची निर्मिती समाजशास्त्रीय दृष्टीने झाली आहे. माणदेशातील सर्व घटकांची तपशीलवार माहिती या ग्रंथात सापडते. सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक अशा सर्वच बाजूने हा ग्रंथ आजोड आहे. त्रि. ना. अत्रे यांचा 'गावगाडा', ना. गो. चाफेकर यांचा 'आमचा गाव बदलापूर' आणि डॉ. कृष्णा इंगोले यांचा 'माणदेश: स्वरूप व समस्या' असे बटावर मोजण्याइतपतच अशा ग्रंथाची निर्मिती साहित्य क्षेत्रातून झाली आहे. साहित्याच्या क्षेत्रात हे ग्रंथ सामाजिक दस्तऐवज ठरले आहेत. माणदेशातील शेतकरी, त्यांचे कुटुंब, नातेसंबंध, चालीरिती, रूढी, परंपरा यावर 'गावरंग' मधल्या बऱ्याचशा कथा प्रकाश टाकतात. माणदेश परिसरात पाणी प्रश्न हा सातत्याने समोर येणारा. 'गावरंग' मधील पाणी ही कथा पाणी प्रश्नावर प्रकाश टाकते. नेहमीप्रमाणे दुष्काळ पडतो. पाण्यासाठी धावाधाव होते. रानातली पिके करपून जातात. हे सर्व पाहून कथेतील नायक अस्वस्थ होतो व तो पाण्याची चोरी करतो. शेतकऱ्याची अस्सल मानसिकता या कथेत चित्रित झाली आहे.

शेतकरी जीवनाचे वास्तव व कलात्मक चित्रण या कथेत येताना दिसते. याअगोदर माणदेशी साहित्याकांनी साहित्याची निर्मिती शेतकरी केंद्रस्थानी ठेवून केली नाही; त्यामुळे शेतकरी केंद्रस्थानी मानून लेखन करणारे डॉ. इंगोले हे पहिले माणदेशी लेखक ठरतात. याच कथा संग्रहातील 'सोन्या घुळी' ही कथा माणदेशी चित्रणाच्या दृष्टीने महत्त्वाची आहे. गाईगुरात नम्र वागणारा परंतु बैलगाडीचा आवाज ऐकताच त्या दिशेने धावणारा सोन्याघुळी माणदेशाच्या वैभवात भर घालतो. 'मरिआईचा फेरा' या कथेत एका बाजूला देवीचा भक्त व दुसऱ्या बाजूला डॉक्टर अशा नव्या व जुन्या विचारांचा संघर्ष लेखकांनी चित्रित केला आहे. जुन्याची जपणूक व नव्याचा स्वीकार ही खेड्यात एक मानसिकता असते. ही मानसिकता या कथेत चांगली चित्रित झाली आहे. 'पोटगी' व 'लगीन' या कथा वाङ्मयीनदृष्ट्या महत्त्वपूर्ण आहेत. स्वातंत्र्यानंतर बदलत जाणाऱ्या ग्रामीण जीवनाचे दर्शन या कथा संग्रहातून घडते. 'तुका म्हणे' या ग्रंथात तुकारामांच्या काव्यातील अवतरणे त्यांनी संपादित केली आहेत. लेखकाच्या अभ्यासातून व चिंतनातून या ग्रंथांची निर्मिती झाली आहे. याअगोदर निवडक अभंगांची

अनेक संपादने उपलब्ध झाली आहेत. इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे, कै. विष्णुबुवा जोग, प्र. न. जोशी अशा दिग्गजांनी तुकारामांच्या अभंग गाथेचे संपादन केले आहे; परंतु तुकारामांच्या अभंग गाथेचे विषयानुसार सूत्ररूपाने सार प्रथमच वाचकांसमोर आले आहेत. हे या ग्रंथाचे वेगळेपण आहे. लेखक, अभ्यासक, संशोधकांना हा ग्रंथ मार्गदर्शन करणारा ठरला आहे.

‘लोकसंस्कृतीतील स्त्रीरूपे’ लोकतत्वीय जाणिवेतून लेखकाने स्त्री-जीवनाचा घेतलेला वेध महत्त्वपूर्ण वाटतो. याअगोदर लोकगीतातून, ओव्यातून स्त्री जीवनाचे भावविश्व साकार झाले आहे; परंतु स्त्रीचे बालपण, तारुण्य आणि वृद्धपण असा स्त्री जीवनाचा पट, स्त्रीचे भावविश्व, नातीगोती, कुटुंब, श्रद्धा-अंधश्रद्धा, तिची शोशिकता असा समग्र स्त्री जीवनाचा आलेख या ग्रंथ रूपाने वाचकांसमोर आला. ग्रामीण जीवनावरील ‘गावजागर’ मधील लेखन हे लक्षणीय आहे. बदलत्या काळाचे व परिणामाचे प्रतिबिंब या ग्रंथात पडलेले दिसते. गावकुसातील प्रश्नाची उकल आणि आधुनिकता, बदलणारे संदर्भ यांचा आढावा या ग्रंथात घेण्यात आला आहे. ग्रामीण व्यवस्थेची चिकित्सा करणारे बोटावर मोजण्याइतपत ग्रंथ मराठीत निर्माण झाले आहेत. त्यात ‘गावजागर’ या ग्रंथाचा उल्लेख आवर्जून करावा लागेल. ‘खेड्यात जन्मलो-वाढलो आणि आजही खेड्यात काम करीत आहे; त्यामुळे ग्रामीण जीवन आणि साहित्य हा माझ्या जगण्याचा आणि अभ्यासाचा विषय झाला. हे ‘गावजागर’ या ग्रंथातील मनोगतात ते म्हणतात, त्यांचे हे विचार त्यांच्या लेखनाची भूमिका स्पष्ट करणारे आहेत. खऱ्या अर्थाने ते माणदेशी सृष्टीचे भाष्यकार आहेत.

संदर्भ:-

1. गावरंग कृष्णा इंगोले कैलास पब्लिकेशन औरंगाबाद.
2. मानदेश स्वरूप आणि समस्या कृष्णा इंगोले मानदेश प्रकाशन सांगोला.